

שיעור ד': סימן צא' סעיפים א' - ד'

בענין עילאה גבר ותתאה גבר

(א) צונן בצונן

משנה חולין קז (: עד "רבן גמליאל"
גמ' שם "וכי נוגע" עד "מי לא בעי")

(ב) העברת טעם ע"י חום

משנה חולין צו (: "ירך שנתבשל" עד "בנותן טעם"
גמ' שם "אמר שמואל לא שנו" עד "קולף ואוכל"
רש"י שם ד"ה "לא שנו" ורש"י ד"ה "אלא" ורש"י "אכל נצלה" – (בולע בכולו)

(ג) הגבלה: צונן לתוך חם - חם לתוך צונן

פסחים עה (: "גמ' איתמר חם לתוך חם" עד "תתאה גבר" עם כל רש"י (יש לסדר היטב ד' ציורים ומח' רב ושמואל)

(ד) מח' בביאור בשיטת שמואל הסובר "תתאה גבר"

(א) ביאור איסור והיתר כלל כ"ט דין א' (ב' טעמים)

1. "מפני שטבע החום לעלות ולא לרדת"
או"ה שם: "כי כן תולדת האור וטבעו שהחמימות הולך כל פעם למעלה ולכן בחום העולה מה שלמטה מרתיח גם השלמעלה".
תורת חטאת (כלל כ"ג דין ב'): "דהחום עולה למעלה ואינו יורד למטה".
2. "שכחו של התחתון בא מהעליון דעל ידי שהעליון מכביד עליו גורם להפליט ממנו חומו כשהוא חם וקרירותו כשהוא צונן".
או"ה שם – "שהחם למטה הוא כחם בתוך חם דהעליון מכביד על התחתון ומפליטו והילכך תתאי גבר בין לחמם בין לקרר בין לחומרא בין לקולא".

(ב) ביאור הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד' שער א' דף ג:)

"מה שנמצא במקומו כחו גדול מזה שבא ומתנועע אליו"
רשב"א תורת הבית שם: "ואעפ"י שהבר יונה שוקע בתוך הכמכא ונמצא הכמכא צף על הבר יונה אינו צונן לתוך חם דכל שהוא במקומו הוא הגובר".

(ה) הסבר מחלוקת

ערה"ש (סעי' ח' - סעי' י') – "ודע שיש בענין זה דתתאה גבר שאלות גדולות האחת הרי קיי"ל בסי' צ"ח בכל איסור שנתערב בהיתר דמעיקר דינא דגמ' הוא שיטעמנו קפילא אם יש בהיתר טעם איסור אם לאו וכן חלב בבשר כמבואר שם וא"כ מה שייך לחקור אם תתאה גבר או עילאה גבר ופולגתא היא בגמ' פסחים [ע"ו ב] יטעמנו קפילא אם יש טעם בשר בחלב או חלב בבשר אסור בכל ענין ואם לאו מותר בכל ענין [כרו"פ] ונהי דלשיטת רש"י שמבואר בטור שם ל"ק כלל דטעימת קפילא לא מהני אלא ביותר משישים אבל בפחות משישים אף אם אין טעם אסור שפיר נחלקו בזה כשאין כאן ששים וקיי"ל תתאה גבר אבל לשיטת הר"י והרא"ש שם דבכל ענין מהני קפילא קשה.
ובפשוטו י"ל כגון דליכא קפילא ולא נראה כן אמנם באמת הענין כן הוא דנאמנות הקפילא אינו אלא כשיש בודאי איסור לפי קבלת חז"ל אבל במקום דליכא איסור לפי הקבלה אינו נאמן הא למה זה דומה לכלי שני דלרוב הפוסקים אינו מפליט ומבליע או כלי שלישי לכל הפוסקים ואם יבא הקפילא ויאמר שיש בזה טעם איסור לא נשגיח בו דכללא בידינו דאין עכו"ם נאמן לא להתיר ולא לאסור וה"ל כשהתחתון צונן לא נשגיח כלל באמירת הקפילא כיון דקיי"ל תתאה גבר.
(נב"ק יו"ד סי' כ"ח)

הסבר מחלוקת: יש להגדיר שיטת רב הסובר עילאה גבר. ושיטת שמואל הסובר תתאה גבר לפי ב' ביאורים לעיל

(ו) נפקא מינה

1. חם וצונן זה אצל זה
איסור והיתר כלל כ"ט דין ב'
(אם יש פנאי: עיין חוות דעת ביאורים סעיף קטן כד' ובדי השחלן סימן צב' ביאורים 'אבל')

ז) פסק הלכה והשלכות

א) קיימא לן כמו שמואל: תתאה גבר
רש"י פסחים עו (.). 'ושמואל' (ק"ל רב באסירי אמנם כאן ב' ברייתות)
ורבינו חננאל שם 'תניא כוותי'

טור צא' א'
בית יוסף שם "בד"א' (הסכמת כל הפוסקים)
שולחן ערוך ורמ"א צא: ד' וקה: ג'

ולכן: ספר הלכות בשר בחלב פרק ה' ענף י' אות קכד'
שניצל חמה או קדרה חמה של בשר שנפל או הונחה על שיש חלבית

ב) איסור והיתר ושי
רמ"א קה: ג' זה אצל זה הוי חם לתוך צונן (משמע כמו או"ה)
ש"ך צב' ס"ק כז' (שיטת הרשב"א)

ולכן: תשובות אור לציון חלק ב' פרק ל' שאלה ב' (חכם בן ציון אבא שאול)
לפתוח ברז של מים חמים בשבת בישראל משתמשים בדוד שמש
צד היתר א': תולדות החמה – איסור דרבנן
צד היתר ב': ע"י גרמא – אסור דרבנן
צד היתר ג': תלוי איסור והיתר ורשב"א

חכם בן ציון אבא שאול וחכם עובד' ביביע אומר ד: לד'
והר צבי או"ח סימן קפח'